

Josep Ramoneda, *director del Centre de Cultura Contemporània de Barcelona*

Dotze anys després de ser inaugurat, el CCCB continua projectant una mirada urbana i cosmopolita sobre el món contemporani. Innovador, multidisciplinar i sobretot molt actiu, el CCCB ha sabut crear-se una imatge atractiva i esdevenir un centre cultural de referència en la recerca de noves fórmules expositives. Amb el filòsof, escriptor i periodista Josep Ramoneda (Cervera, 1949), director del centre d'ençà de la seva posada en marxa, esbrinarem si amb el CCCB els barcelonins hem après a mirar el món contemporani d'una altra manera, i mirarem d'establir un estat de la qüestió cultural de la nostra ciutat.

Defineixi'm abans de tot la identitat del CCCB. ¿És un centre cultural, un continent que cal anar omplint, un epicentre d'idees...?

És un centre cultural dedicat fonamentalment a la cultura urbana des d'una consciència urbana molt forta. Aquest és el nostre element distintiu, però tampoc no en volem fer cap bandera; no es tracta de cap distinció reveladora d'una identitat forta, excloent i tancada, sinó d'un estat d'esperit, una manera de relacionar-se amb el món cultural. Tenim la creença que el nostre món cultural és el món urbà, el principal espai on vivim i que ha fet de la urbanitat un valor.

Les reflexions temàtiques i els itineraris urbans són part de la imatge de marca del CCCB. ¿Creu que ha canviat la mentalitat del públic barceloní a l'hora d'acostar-se a una exposició o d'emprendre una activitat cultural?

És difícil de respondre i la veritat és que no ho he estudiat, però sí que és cert que les respostes de molts dels nostres visitants ho deixen entreveure; en aquest sentit, comentaris com ara "ens heu descobert una perspectiva nova sobre aquest tema" o "des d'avui això m'ho miraré d'una altra manera" són enormement gratificants. Per a mi tenen molt de valor perquè donen sentit a una institució cultural com la que dirigeixo. Al capdavant, es tracta d'estimular la curiositat en el sentit fort del terme, perquè la curiositat és el motor de la creació i del coneixement. Sense curiositat, no poden sorgir cap d'aquestes dues coses. És, doncs, per la seva capacitat de desvetllar la curiositat dels usuaris que s'ha de valorar una institució cultural contemporània. Ho dic perquè hem de pensar que el nostre paper, en una societat moderna, és mínim comparat amb el de l'ensenyament i els mitjans de comunicació. Algun cop n'he parlat amb el president Maragall. Catalunya necessitaria un gest clar en aquest sentit, i la creació d'una macroconselleria d'Educació, Comunicació i Cultura seria un senyal extraordinàriament expressiu. L'educació, la comunicació i la cultura són, per aquest ordre, els elements configuradors del nivell cultural d'una ciutat. Jo crec que estimular la curiositat —insisteixo, en el sentit fort de la paraula— és un element determinant per provocar el desenvolupament cultural. Qui no sigui capaç de mirar les coses d'una manera nova i d'amarar-se d'experiència a través dels sentits i del cervell en el món d'avui ho té més malament que mai.

Una de les seves preocupacions és el públic més jove, com ho demostra el dinamisme dels seus serveis educatius. ¿Troben que el nivell de resposta està a l'alçada d'aquest esforç?

Déu n'hi dó. Les escoles estan una mica lligades pel currículum i per altres exigències, i això probablement no els permet fer un ús tan prolongat dels nostres serveis. Però tot i així, no ens podem queixar. El CCCB té quatre mil amics que són pares d'algunes de les fundacions escolars més importants d'aquesta ciutat i tenim una relació molt estreta i positiva amb les escoles.

¿En què creu que ha millorat la Barcelona cultural els darrers deu anys?

Hi ha una cosa que és objectiva i que és fàcil de comprovar; es tracta de la consolidació i culminació del Pla d'Infraestructures Culturals, que s'havia començat a desenvolupar a l'inici del període democràtic. Des d'aquesta casa aquesta consolidació s'ha vist molt clarament. Quan vam inaugurar l'any 1994, ara fa dotze anys, en alguns aspectes estàvem gairebé en règim de monopoli. En el camp de les exposicions, per exemple, érem pràcticament únics. Els grups associats, o treballaven amb nosaltres o no tenien gaires llocs més. En canvi, al llarg dels darrers dotze anys aquella sèrie de processos associats al Pla i que estaven en marxa s'han anat culminant, des de la inauguració del MACBA a la finalització del MNAC, des del Teatre Nacional a l'Auditori, etc. i s'ha completat el projecte de creació d'infraestructures que Barcelona necessitava. Es tracta d'una dada objectiva. En terrenys més subjectius, Barcelona ha tendit a augmentar el consum cultural, tot i que jo penso que el nucli de gent que consumeix productes culturals o freqüenta institucions culturals és un nombre reduït i molt esforçat. Al mateix temps, Barcelona s'ha consolidat des del punt de vista de l'oferta cultural, té molta capacitat per mostrar aparadors culturals. Crec que els dèficits més sensibles es troben en l'estímul de la creació i en el foment de la producció cultural. Penso que no tots els nous equipaments han fet la funció que proposem nosaltres: ser alguna cosa més que un aparador, contribuint a generar productes culturals nous i molt de debat sobre temes nous, nous formats, etc.

¿El públic ha crescut en la mesura que ho han fet els nous equipaments?

Sí, jo sí que crec que ha crescut. El que passa és que hi ha un nucli central, al qual no m'atreuria a atorgar-li una xifra, que està bastant estancat i que es deu situar sobre les cinquanta o cent mil persones; són els consumidors que repeteixen, per entendre'ns. Les mateixes institucions culturals no sempre s'adonen de l'aparició de nous públics als quals tindria sentit enviar missatges. Potser el dels jubilats joves és el més notable: es tracta de gent que gaudeix encara de bona salut —com a conseqüència de l'allargament de l'esperança de vida—, que disposa d'hores i que té curiositat cultural. Crec que és un tipus de públic que va en augment i que encara no és prou tingut en consideració per algunes institucions. Un altre sector al qual caldria saber-li llençar hams és el de la immigració. Domina la idea que la nostra és una immigració estrictament econòmica que ve aquí només per motius de supervivència i per a la qual els temes culturals queden molt lluny. En part és veritat, però crec que cada cop ho serà menys; en la mesura en què es doni un procés natural d'integració, serà important no trobar-se amb un analfabetisme cultural que provoqui conflictes innecessaris. També serà important, per part nostra, disposar d'elements de referència de les cultures de les quals provenen aquests immigrants.

¿Quines altres coses es poden fer per atreure aquests nous públics potencials?

Es poden fer moltes coses, però és important deixar ben clar que no pretenc que se'ls tracti diferenciadament. No m'agrada la sectorialització dels públics. Ara bé, sí que podem tenir en compte certs aspectes a l'hora de programar, com ja es fa amb els sectors professionals. Quan en aquesta casa hem fet una exposició sobre artistes de vuit ciutats africanes, per exemple, ens hem dirigit evidentment a tot el públic de Barcelona —i en especial a les persones amb més inquietuds cosmopolites—, però també hem convocat associacions africanes de la ciutat perquè s'encarreguessin d'organitzar un festival al voltant de l'exposició. Existeixen moltes maneres d'engrescar els diferents públics sense haver de fer necessàriament cap discriminació o cap tall. En tot cas, es poden llançar senyals a públics determinats, de la mateixa manera que si sabem, per exemple, que una exposició de fotografia contemporània té un poder d'atracció més fort entre els joves menors de 30 anys que entre altres públics, organitzarem una exposició d'aquest tipus si el que volem és atraure aquest públic, poc usuari de les institucions culturals, abans que altres públics.

¿Existeix un públic CCCB?

Sí, hi ha un nucli limitat de gent que se sent implicada amb aquesta casa, que en certa manera segueix el que fem cada dia i que en moltes ocasions ha tingut prou confiança en nosaltres per venir al centre sense saber quina pel·lícula hi havia en cartell, per entendre'ns. I aquest grup és limitat, però sens dubte va més enllà dels Amics del CCCB. A mi em sembla bé, perquè és un factor de transmissió cap enfora i cap endins, que ens fa arribar inputs crítics o propostes de tota mena. Són una caixa de ressonància molt bona sobre el que fem en aquesta casa.

¿Quins creu que són els principals perills que amenacen la vida cultural barcelonina?

Barcelona no deixa de ser la capital de Catalunya i per tant té els problemes que acostumen a tenir les cultures petites —vull dir petites en mida, en nombre d'habitants. Per poder fer una bona foto de família es té la tendència a fer una foto molt allargada, amb l'objectiu que hi aparegui el màxim nombre de gent possible. Però en fer això, tallem els caps de la gent que sobresurt. Es tracta d'un problema de la cultura catalana que repercuteix en la cultura barcelonina. Crec també que el pes de l'obsessió identitària és un llast considerable per a la cultura barcelonina. Parlem d'un país on encara s'exigeix que es justifiqui el cosmopolitisme... Per a alguns, ser cosmopolita encara és una mena d'ofensa. Aquesta mena d'actituds són obstacles per a la cultura que fem aquí. Que a aquestes alçades encara s'estigui discutint si encara hem de portar escriptors en llengua castellana a Frankfurt quan se sap que les editorials, que són les que porten la veu cantant a la Fira, portaran els autors que els interessin, doncs bé... Em sembla revelador de la nostra tendència a generar burocràcia en el món de la cultura, perquè molta gent en vol viure.

¿I quines creu que són les coses que s'han fet malament, els darrers anys i en el camp cultural?

És difícil enumerar les coses que s'han fet malament. Però crec que la Generalitat convergent va cometre un error molt gran en subordinar la política cultural a la política lingüística. No era necessari fer-ho així, perquè es podien haver dut a terme totes dues polítiques per separat. Penso que això ha comportat un mal important per a la cultura. Una altra cosa que no s'ha fet bé, des de totes les institucions, ha estat el Fòrum. Ha estat un esforç en cultura mal orientat. El que podia haver estat un salt brillantíssim per a la cultura barcelonina per tal com es disposava de molts diners, s'ha convertit en... Bé, en el que se sol convertir tot el que no funciona en el nostre país: en una cosa de la qual no es parla, com si no hagués existit mai. Ha passat poc més d'un any i, seguint la tendència tan catalana d'amagar les vergonyes per consens, del Fòrum ningú no se'n recorda, i al nostre país és la prova fefaent que va ser un fracàs. De tota manera, no hem de perdre de vista que la cultura d'un país no depèn exclusivament de les institucions. Mai cap institució s'ha inventat un creador; com a molt, ha aconseguit crear les condicions necessàries perquè el sorgiment d'algun bon creador hagi estat possible. I és que el nivell cultural d'un país no ve donat per la política cultural sinó fonamentalment per l'ensenyament. És aquí on s'ha de posar l'accent de cultura. Al mateix temps, es tracta d'evitar les tendències innecessàriament intervencionistes. El que s'ha de fer des de Cultura és crear condicions que permetin que els projectes es desenvolupin, que les persones tinguin les seves oportunitats, etc. També em sembla molt important saber implicar la societat civil. A Catalunya mantenim un mite de la societat civil que no està gaire justificat. De la societat civil se'n parla molt, però quan es va cremar l'edifici més emblemàtic d'aquesta societat civil, va tenir sort que apareguessin les institucions públiques! Si aquestes no haguessin pagat la part principal de la reconstrucció, encara estaríem esperant! La participació de la famosa societat civil en temes de mecenatge i altres és molt limitada. Si no existissin les caixes aquesta mena d'aportacions quedaria reduïdíssima. I no hi ha cap tendència optimista en un sentit contrari. El capitalisme dels executius és encara menys propens al mecenatge cultural que el capitalisme dels empresaris. Per a alguns empresaris, la cultura podia significar alguna cosa; per als executius, només compta el bonus i el compte de resultats.

I malgrat això, ¿no creu que la cultura, dins del que s'ha anomenat "marca Barcelona", hi ha tingut el seu paper?

En aquest tema sóc molt escèptic. Barcelona ha viscut un gran desenvolupament urbanístic del 1992 ençà i ha demostrat una certa capacitat de fer, dissenyar i viure ciutat. Així, ha estat capaç de capitalitzar alguna de les seves virtuts, com la de ser una capital sense Estat —per tant una ciutat burocràticament poc contaminada— i s'ha convertit en un centre d'atracció turística. Si a això sumem que és una ciutat amb unes proporcions raonables, que la gent hi nota un grau de llibertat bastant alt, doncs tenim una sèrie d'actius que fan que la nostra ciutat resulti altament atractiva per als forasters. Però tot plegat cal relativitzar-ho molt: sense tants quilòmetres de façana marítima, sense tanta platja i port olímpic, l'atractiu internacional de Barcelona seria molt menor.

¿I com veu el panorama creatiu? Des d'alguns àmbits s'està dient que es viu un moment d'eclosió.

No tinc dades objectives per dir res. Sí que tinc senyals que hi ha un desenvolupament horitzontal de la societat cultural que genera i produeix moltes coses de qualitat desigual i diversa, amb poca interrelació entre elles i poca comunicació de cara enfora. En aquest sentit, a mi sempre m'havia sorprès la distància existent entre dos projectes que fèiem en aquesta casa, el Festival de Cinema Independent i el Festival OVNI de vídeo alternatiu. Aquesta distància sembla ser que s'ha anat reduint, però als primers temps es tenia la sensació que ni el públic ni res relacionat amb cap d'aquests dos festivals tenia res a veure amb l'altre. Penso que en general encara persisteix la parcel·lació per tribus, i que la comunicació encara està bastant bloquejada pel fenomen del *star system* cultural. Però no goso dir quin és el moment creatiu que viu la ciutat de Barcelona, en part perquè no sé quins criteris caldria utilitzar per valorar-ho: ¿el nombre d'autors traduïts a l'estranger? ¿les exposicions que celebren fora els nostres artistes? És difícil decidir un criteri, i per tant costa identificar cap evolució en un sentit o un altre. Sí que és cert que hi ha institucions ben posicionades, com poden ser el MACBA o nosaltres mateixos, i que hi ha senyals positius. Però concloure que des del punt de vista de la creació vivim una edat d'or o una edat de plata seria una carrincloneria.

Ho preguntava perquè m'ha vingut al cap l'exemple de Berlín, una ciutat que ha sabut atreure creadors de tot Europa.

Jo d'això no n'estic tan segur. L'atracció de Berlín té una explicació molt lògica: es tracta de la capital europea on el metre quadrat és més barat, com a conseqüència del seu fracàs de convertir-se en capital d'Alemanya de totes totes. Un pintor hi pot mantenir un estudi de 200 m² pel preu que un pintor d'aquí només en podria obtenir un de 20. Aquests factors també compten, i no se solen tenir en compte quan es dissenyen polítiques culturals.

En un context de cessió de competències i recursos des de l'Ajuntament a altres administracions, ¿quin creu que ha de ser el paper cultural del govern de la ciutat?

Trobo extraordinàriament natural que s'hagi produït aquest procés de transferències. Els ajuntaments solen tenir finançaments força precaris, i és normal que una sèrie de competències que en un moment donat l'Ajuntament podia haver exercit subsidiàriament tornin al seu lloc natural. No tindria cap sentit que l'Ajuntament hagués de mantenir competències sobre equipaments de caràcter "nacional" com ara el MNAC o el TNC, la gestió dels quals pertoca a la nació i al seu òrgan de govern que és la Generalitat. També em sembla lògic que hi hagi una certa gradació i que el municipi s'ocupi més aviat del que té a veure amb la urbanitat i modernitat i en canvi que la Generalitat tendeixi a assumir qüestions més aviat relacionades amb la història, el patrimoni i la conservació de la memòria.

Tornant al CCCB, ¿de què està més satisfet en aquests darrers anys i com creu que ha de ser el centre cultural del segle XXI?

El que s'ha fet principalment en aquesta casa ha estat crear un nucli que és a la vegada de reflexió, de creació, de producció i de consum cultural i que està bastant ben articulats en tots els nostres espais. A partir d'aquí, hem funcionat fonamentalment segons criteris de qualitat. Tinc una certa obsessió per la qualitat i per tant els meus disgustos s'han originat per culpa d'aquelles iniciatives que no tenien la qualitat que jo considerava mínimament exigible. El nostre és un projecte cultural, un projecte no sotmès a exigències d'origen ni a cap tipus de fonamentalisme, sinó un espai obert en què es creen permanentment condicions per estimular la curiositat, per idear projectes i per avançar-hi.

Per tant, no es planteja cap tipus d'horitzó ideal per al CCCB...

No, penso que l'únic que ha de fer el CCCB és saber seguir els signes dels temps. De la mateixa manera que vam partir del món urbà considerat com un contenidor de tots els problemes del món, amb el temps hem anat incorporant les línies que de ben segur determinaran la modernitat i l'entorn immediat: la funció *cyber*, la funció *bio* i la funció *eco*. Aquestes tres funcions les hem d'anar integrant amb coherència en la nostra feina perquè és aquí on es donaran els problemes decisius dels propers anys.

¿I què no hauria fet de tot el que han realitzat al llarg dels dotze anys de vida del CCCB?

No hauria fet algunes coses de les que hem fet senzillament perquè van ser dolentes, no per cap altra raó. Potser també hauria donat prioritats estratègiques des del primer moment a una cosa que ara és molt important i que hem acabat privilegiant: tot el que té que veure amb treballs de recerca i documentació. Jo ho vaig dir des del primer dia, però potser no hi vaig insistir prou. Es tracta del veritable cor de la ceba; si això funciona, la resta va rodant.

Per acabar ¿què pot fer el CCCB per Barcelona? ¿I Barcelona pel CCCB?

El que ha de fer Barcelona amb el CCCB és continuar cuidant-lo. És tan fàcil com això. Mantenir el respecte i l'atenció que li ha tingut sempre i aprofitar totes les oportunitats que es donin per ajudar-lo a consolidar-se i créixer. En l'altre sentit, el CCCB, com tot projecte cultural situat en alguna ciutat, ha de pensar que les seves activitats són font d'interès universal. Això és el que podem aportar a Barcelona: un centre que pensa en termes fonamentalment cosmopolites.

Moltes gràcies.

Accent personal

Fidel al seu tarannà i vocació cosmopolites, en Ramoneda s'alimenta de molts estímuls rebuts a l'estranger. Quan visita qualsevol ciutat, no deixa de passejar-s'hi i d'anar al cinema, activitats que sempre considera enriquidores. Creu que Barcelona queda lluny de la vida cultural de capitals europees com París o Londres. Només cal recordar les xifres de visites als museus per donar-li la raó: si el nostre museu més visitat és el Picasso, amb prop d'un milió de visitants l'any, en qualsevol de les grans capitals en tenen un parell o tres que superen aquesta xifra. Però també aclareix que cal saber situar les coses en el seu context i que Barcelona té molt per oferir i moltes potencialitats per desenvolupar. És molt selectiu pel que fa als espectacles que va a veure i, ni en la seva feina ni en la seva vida personal, no és dels que fan proselitisme amb els seus gustos, perquè creu que sempre cal mantenir una punta d'eclecticisme.